

SÜDAMES SÜNDINUD

Dokumentaalnäidend vanemlusest

Andra Teede

2018

TÜDRUKUD

See oli aastal 2005. Ma olin juba läbi käinud paar kunstlikku viljastust. Abikaasaga avastasime, et kuigi olime koos elanud paar aastat, siis pisipere ei tulnud ega tulnud. Mu mees oli praktiliselt viljatu ja ka minul oli raskusi. Munarakud mul valmisid, aga nad ei jäänud ikkagi püsima. Need embrüod, mis siirdatakse. See on nii keeruline protsess. Ja siis ühel hetkel tema ütles, et miks me piiname ennast, et mõtleme selle peale, et võibolla lähme vaatame hoopis lastekodust. Ma vaatasin sel ajal, et Kroonika esikaanel oli Ingrid Tähismaa Viljandi väikelastekodus ja siis kui ma nägin teda nende lastega, siis ma mõtlesin, et issakene, sellised lapsed on siis lastekodus. Et no miks nad peavad seal olema. Ma teadsin oma südames, et ma olen võimeline armastama neid samamoodi nagu oma bioloogilisi lapsi ja siis tekkiski see mõte, et vaatame. Hakkasime uurima, et mis me edasi peame tegema. Sealt see algas.

Ega ma ju palju polnud sellest mõelnud, et kust need lapsed pärit on. Kas me kasvame kokku või kuidas me üksteisesse kiindume? Kuna ma olen olnud õpetaja, siis ma kartsin kohutavalt, et saan tohutult raskete õpiraskustega lapsed. Ma mõtlesin, et võib-olla ma pean hakkama iga päev nende kõrval istuma ja kogu aeg jälgima. Hästi palju tuleb abi kuskilt paluda, seda ma kartsin.

Aga see läks hoopis vastupidi, nad on mõlemad hästi targad. Esialgu nad olid venekeelsed, kui tulid. Vanem oli venekeelne, väiksem oli nii väike, et tema oli juba selles Eesti keskkonnas lastekodus kasvanud. Aga vanem rääkis ainult vene keelt ja ma kartsin väga, et mis nüüd saab. Tähti ta ei osanud, mitte midagi ta lugeda ei osanud, oli kuueaastane, pidi juba kooli hakkama minema, nii et esimese suvega me tegime sellise töö. Vanaema kohe hakkas tähti õpetama, tohutu kiirusega. Väiksem tüdruk luges juba neljapooleselt mul „Bullerby lapsed“ juba läbi. Nad on mõlemad andekad, neil on väga head pead, nad on väga head muusikud, mängivad, nad mõlemad õppisid klaverit. Tihtipeale ongi see, et mida sa kardad, sellega võib minna hoopis vastupidi.

Nad on õed. Me olime teinud läbi Pride koolituse. Siis meile teatati, et on selliseid tüdrukuid, kes võivad vabaneda, et tulge vaatama neid. Ma võtsin seda hästi rahulikult, me läksimegi väga rahulikult sinna esialgu lihtsalt külla vaatama. Jalutasime seal nendega selle haigla

territoriumil ja vanem tüdruk võttis käest kinni. Noorem oli siis aasta ja seitsmekuune, tema oli küll täiesti nagu Nukitsamees. Vaatasin talle otsa, tal oli selline lõtu müts peas, selle alt paistsid minu moodi kassis silmad ja lokid.

Õeldi, et teeme sellise tugiperelepingu, et proovige üheks ööks enda juurde võtta. See oli aprillis, volbriöö. Väiksem tüdruk ei tahtnud esialgu autosse istuda, nuttis. Siis ta ei tahtnud sealt autost välja tulla. Ta ei saanud aru, mis toimub ja siis pärast tuli veel välja, et tal ei olnud lutti ka kaasas, nii et ta nuttis pool ööd. See esimene kord oli minu jaoks ikka päris raske. Järgmine päev olime kõik seal nii väsinud, aga mida edasi, seda rohkem me harjusime. Me olime ikkagi tugiperekond, nii et tüdrukud said rahulikult meie juures käia ja siis jälle tagasi minna.

Lastel polnud üldse raske jälle lastekodusse minna, neil olid seal sõbrad. Mina nutsin tagasiteel koju ja siis nuusutasin laste voodiriideid tühjas voodis. Titelõhna pole ma saanud hingata, aga see oli juba päris hea. Nagu päris. Kõige rohkem tahtsime, et tüdrukud saaksid jõuludeks koju. 2006. aastal see juhtuski. Need olid meie pere esimesed jõulud ja nende esimesed jõulud üldse. Minu vanemad kinkisid neile jõuludeks saapad ja kui nad nägid, kuidas tüdrukud oma saapaid kallistasid, siis neile oli paras šokk. Teised lapselapsed poleks kaks korda vaadanudki, aga minu tüdrukud polnud kunagi selliseid kingitusi saanud. Ostsime siis neile kõik uued talveriided ja asjad. Nad olid iga ostu eest nii tänulikud, neil ei olnud enne kunagi midagi olnud.

Kui nad koju tulid, hakkasid kohe emme ütlema mulle. Vanem on nüüd kaheksateist ja ütleb ikka veel mulle emme ja mul on ikka veel iga kord selline tunne, et... See on vastutus. Vastutuse koorem. Ma olen võtnud kaks teistest vanematest sündinud last, kellegi teise tehtud elu, ja ma kasvatan neid. Mina õpetan neile elu. Väärtushinnanguid. Nii kui neil midagi pahasti läheb, ma näiteks halba hinnet näen, siis käib mul kohe külm jutt südame alt läbi. Mõtlen, et ma olen läbi kukkunud. Aga järgmisel hetkel on midagi head ja nii see elu käib, üles ja alla, üles ja alla. Tegelikult ennast ei tohi süüdistada, sa annad endast ikkagi parima. Ma mõtlengi nii, et ühed vanemad annavad elu ja teised õpetavad elu, ja selle vastutuse ma sain siis, kui nad hakkasid mulle ema ütlema. Mina olen nende ema.

Ma läksin oma abikaasast lahku. Tuli välja, et ta oli elanud topeltelu, kogu aeg valetanud. Alguses ta tahtis tüdrukutega veel suhelda, aga siis muutus see aina ebaregulaarsemaks, nii et ma ütlesin, et pole vaja. Need lapsed vajavad igapäevaselt suhtlemist. Nad on nagunii ühtedest vanematest ilma jäänud ja nad vajavad stabiilsust.

Imelik on see, et just pärast lahutust me hakkasime tüdrukutega tõeliselt kokku kasvama. Ma mõtlesin alati, et esmajoones peab olema abikaasa ja siis alles ema. Tegelikult peab kõige pealt üldse endale elama, ja siis teistele. Kui ma olin abielus, mõtlesin, et kui mees töölt tuleb, peab olema toit laual, lapsed pestud ja kasitud ja vaikus majas. Vaikus majas ja magama. Aga nüüd me saime olla kolmekesi, kogu aeg kolmekesi. Isegi kui nad kuskil eemal on, siis tunnen ära, kui nendega midagi juhtub. Me oleme nii seotud. Nad räägivad mulle kõigest. Paljud ütlevad, et bioloogilised lapsed ei ütle oma emadele, mida nemad nagu mulle usaldavad.

Nad on hoopis teise temperamendiga. See slaavi temperament lööb siit läbi. Kui ma mõtlen, kuidas ma ise selles vanuses käitusin, siis nemad on palju intensiivsemad. Neil käib kõik nii kiiresti, aga ajad on muidugi ka teised. Kõik need Facebookid ja narkootikumid, ohte on nii palju. Võõraid inimesi, kes neid ära tahavad kasutada.

Mina olen nagu vahest mõelnud, et mismoodi minu bioloogiline laps nagu praegusel hetkel, et kuidas tema selle puberteedi üle elaks. Väiksemana ma nii palju ma seda nagu vist ei mõelnud. Just praegu ma olen rohkem nagu vaadanud, et ma tean, et mina olin selline rahulik puberteet.

Me oleme vanematest tüdrukutega rääkinud, et kui nad oleks sinna koju jäänud, mis elu oleks võinud olla. Ma arvan, et ükski nende anne ei oleks niimoodi seal välja löönud, nendel ei oleks nii palju võimalusi. Seal oli kahetoalises korteris viis last. Ei taha vaatama, vaatama ei taha nad kumbki minna teda, kuigi nad teavad, kes nende ema on. Vaatavad teda Instagramist, seal ta on mingi mehega. Mis rahvusest, ma ei tea. Ma ütlesin, me võime minna, kohtuma, tahate, sõidame lähme vaatame. Ei taha veel kumbki. Vanem tüdruk ütlebki, et ta on tänulik nagu selle elu eest, et ta ei vihkagi oma ema. Et ma olen tänulik selle elu eest, et ma olen, et ta ei teinud aborti, aga see on ka kõik.

Pärast minu lahutust käisin selgeltnägija juures, kes ütles mulle, et noorem tüdruk on olnud minu õde eelmistes eludes, nii et ma pidin nendega kokku saama. Mina ise mõtlen niimoodi oma elukäiku, et asjad juhtuvad mingil põhjusel. Järelikult ma olen sinna jõudnud, et nad pidid ikkagi minuga kokku saama. Lähedased inimesed on üks hingegrupp, nad on seotud.

Ma olen vahest ise mõelnud, et ma ise ei oleks nii andekaid lapsi saanudki. Nad joonistavad meeletult hästi, neil on väga hea käsi, jooksevad, teevad sporti ja mängivad klaverit. Nendesse lastest nii palju antud. Nad on nii ilusad.

Kui me kodus ragistame, siis täiega, neisse on natuke sisse jäänud minu näägutamise harjumus. Kõik ei saagi käia mööda seinääri ja olla rahulik nagu mina, mõni peab olema revolutsionäär. Ühel päeval nad muudavad maailma. Hästi huvitav on jälgida, kuidas nad selleni jõuavad, nende elu, nende arengut. Üks suur põlemine on olnud, aga ma olen tagasi saanud nii palju. Mul on tütreid. Nad on minu perekond. Mina olen nende ema. Iga raskus on olnud õppetund, ma olen pidanud saama paremaks, tüdrukute jaoks.

ISA

Impulss lapsendada ilmselt algas sellest, et mina tõesti, arstide poolt on öeldud, et mina lapsi ei saa. Ma teatasin selle juba enne abiellumist oma abikaasale. Et ei saa... Me ei mõelnud üldse kunstlikule viljastamisele, kuigi on igasuguseid variante. Minu ema kohe pakkus välja, et on ju see tädipoeg ja teine onupoeg, kas nemad siis ei võiks su naisega korraks... Geenid oleks samad olnud, aga ma ei tahtnud.

Me mõtlesime, et aga miks me toodame lapsi juurde. Et miks me ei pööra tähelepanu just nendele, kes on juba olemas, eks ole, et need on need lapsed, kes tegelikult vajavad kodu, vajavad isa ja ema. Ja kes peavad lastekodus olema.

Näiteks minu jaoks on see siiamaani küllaltki kurb olnud, nähes poja lastekodusõpru. Ikkagi veel seal... Mitte kedagi pole lapsendatud, mitte kedagi pole võetud hooldusperre. Meil oli üks tuttav üksikema, kes on lapsendaja. Tema oli meile eeskujuks, ta on meie koguduse liige ja kuidagi nagu ringkonnas me teadsime seda naist. Me käisime 2011 minu arust teda külastamas. Ja siis andsime 2011 septembris, Tallinnas, need paberid nii-öelda sisse.

Eks me kõhklesime küll. Mu abikaasa ootas, et just mina helistaksin sellele ametnikule. Ja siis ma võtsin kätte ja tegin seda. Aga ma saan aru, et... et see võib-olla oli ka väga oluline, et mees seda teeks, just tema jaoks. Et ta näeks, et mina tahan seda teha, talle oli tähtis. Ja siis ma helistasin.

Läksime talle lastekodusse külla. Esimene kord, kui me kokku saime, me ei saanud mitte mingit kontakti. Ta vaatas niimoodi nurgast. Hambad olid ristis kinni, midagi ei öelnud. Ta sai ilmselt aru, miks me seal olime. Ikkagi juba viie aastane ja hästi taibukas. Mõtlesime, et nojah, selliseks ilmselt see kohtumine jääbki.. Hakkasime juba ära minema, aga siis abikaasa ütles, et lähme ikka korra tagasi, sest tal oli üks lasteraamat kaasas. Üks inglisekeelne raamat ühest hundist ja koerast.

Ta näitas seda kõikidele teiste laste seas pilte. Lapsed vaatasid neid pilte suure rõõmuga ja siis lugesime neile lugu. Meie poiss kuulas ka ja pakkus siis ise, et näitab meile oma tuba. Rääkis meiega ja ütles, et tulge teine kord jälle. Ma ütlesin, et me võtame jälle mõne raamatu kaasa ja siis üks teine poiss ütles kõrvalt, et võtke kaks raamatut. Ja siis me tegimegi nõnda.

Võtsimegi kaks raamatut kaasa. Talle ei saanud siis veel läheneda otse, pidi koos kogu grupiga.

Unejuttu meeldib talle siiani kuulata. Loeme „Gulliveri reise“ parajasti talle. Ta ise hakkas ka lõpuks lugema, igavusest. Me ütlesime, et täna õhtul filmi ei vaata. Poiss läks siis oma tupp, võttis mingi raamatu välja ja hakkas lugema. Koolivaheaeg, midagi muud polnud teha.

Viie aastasena, jah, tuli meie juurde. Suur poiss. Me ei tea, me ei kujuta ettegi õieti, mis toimus viis aastat... viis esimest aastat tema elus. Kui palju ta näiteks... meil kodus televiisorit näiteks ei ole. Küll on arvuti. Aga me ei, noh, mu abikaasa töö kirjutamisel ajal muidugi väga palju vaatas sinna, aga me ei tee seda iga päev isegi lahti. Me ei tegutse seal väga palju. Ja me ei taha ka, et lapsed seda teeksid.

Mis ma panin tähele, et poeg on väga mu abikaasa moodi, väljapoolt ka isegi, ja tüdruk on minu moodi. Meil on tüdrukuga mõlemal sellised hallikad silmad ja mitmed nagu öelnud, et, kuule, et see on sinu laps ju. Kui nad läksid abikaasaga koos passi tegema, esimest, või seda ID-kaarti, siis imestati, et ei olegi teie laps? Nii teie moodi.

Iseloomu poolest on poeg ka küllaltki abikaasa moodi. Selline hästi kiire poiss ja armastab hästi palju kogu aeg midagi teda. Hästi toimekas. Mina olen aeglane. Ma olen täiesti vastand oma pojale. Ma ei tea, mida tal isalt eriti õppida, aga noh, samas ta armastab muusikat – õpib viiulit praegu. Mina lapsena õppisin ka viiulit. Ja sellepärast mul on väga hea lihtne temaga.

Ja noh, minu jaoks on vanemlus hästi palju muutunud nüüd, mil meil on kaks last. Üks on tüdruk ja teine on poiss. Ega ma ei tea, mis, milliseks see tüdruk kasvab ja selles mõttes ongi päris huvitav see, et me kasvatame ju võõraid laps. Kuidas nad võõrad on siis? Nad on ju omad lapsed, aga nad on selles mõttes võõrad, eks ole, et nad on nagu... neil on teistsugune tagataust. See on tegelikult jumala ime! Ma olen ju viljatu, aga mul on kaks last! Kuidas üldse nii juhtus? Ma vahel ikka mõtlen.

Poisiga oli küll alguses pidevalt selline tunne, et ma olen võõras onu. „Lähme nüüd sinna, onu tuleb ka!“ või kuidagi nii. Ma liikusin temaga punktist A punkti B ja ma olin sihuke võõras onu ja see võttis ikka see võttis ikka päris palju aega, et ennast isana tunda.

Tütar oli meile tulles palju väiksem ja temale hakkasime me algusest peale rääkima, et, näe, issi, näe, emme. Ja tema teeb kogu aeg: išš, išš. Kas ta nüüd mulle seda ütleb, on iseasi. Aga poisiga see ikka võttis, ma arvan, et üks aasta või poolteist, kui ma ei olnud tema issi. Alguses oli ikka väga võõras olla.. Võõras mees... võõras onu.

Vot öeldakse ka, et kui sünnib laps, siis sünnib ka isa. Minu laps oli juba viieaastane, aga isa alles sündis. Mina olen viis aastat noorem oma lapsest. Ja nii ongi, sest alguses ma olin nagu võõras onu. Et see isa siis hoopis sündis võibolla kuus aastat hiljem, eks ole. See annab mulle küll hoopis teistsuguse mõtte, mul oli just üks kolleeg, kes ütleb, et pühapäeva hommikul on kõige parem magada kaua. Sellist asja ma endale lubada ei saa. Aga ma isegi nagu ei taha, sest et ma olen rõõmus tegelikult, kuigi mõnikord on raske. Aga ma näen seda, et see muudab mehe tegelikult meheks. Poisikesest saab mees. Sest et neid kolme-neljakümne aastaseid teismeeas inimesi on väga palju. Nemad mõtlevad, et mina ja mu auto, mina ja mu uued püksid. Mina mõtlen oma laste peale.

Ei no, eks ikka, inimene võib ju elu lõpuni olla mängiv. Koos lastega. Kui ma sain isaks, sain oma legod tagasi. 16-aastaselt minu ema viis minu legod ära minu kodust. Ma olin maru kurb. Poiss, kellele need pärandati, sai ise 16 ja andis need mulle tagasi, just siis, kui mu poeg meie ellu tuli. Nii et mu poeg sai kuuendaks sünnipäevaks endale selle kastitäre legosid. Sai kõik endale ja siis me oleme koos palju ehitanud temaga koos. See on vahva. Ehitasime just suure lossi.

Mees tahab ikkagi anda edasi. Ürgmehelikult õpetada järglasele, kuidas jahti pidada. Mina muidugi suur jahimees ei ole. Mu poeg on väga täpselt kodus küsinud, et kui te ära surete, siis mis te mulle jätate. Ma ei tea... me elame üürikorteris. Mitte midagi ei jää. Meie jaoks pole üldse oluline, mis meile kuulub. Aga tema jaoks on kohe, et minu oma. Alguses ta küsis iga külalise käest, et kas sul mulle maiustust on? Tõid kõigile lastele kommi küll, aga mulle? Aga mulle isiklikku maiustust? Et kas sa mulle isiklikku maiustust tõid? Kas sul mulle isiklikku maiustust on? Ma saan sellest aru, ta on pidanud terve lastekodu täie lastega kõike jagama. Aga nüüd oleme tal meie. Meie oleme tema omad. Ja muidugi legod.

HOOLDUSPERE

Mul on viis bioloogilist last ja ametlikult hoolduslapsi on või on olnud mul kaksteist. Nendest kahele olen võtnud eestkoste. Kaks tükki lõpetasid gümnaasiumi, nemad võib nüüd välja arvutada. Tegelikult ühega on leping lõppenud, teisega veel kehtib ja realselt on ikka veel täiesti minu... mis ma ütlen siis... kaela peal. Mina pean leidma korterit, mina pean vaatama, kuidas nad hakkama saavad, kuhu nad sisse saavad, mis nad edasi teevad, kuidas nad oma elu elavad. Et noh, selle pärast ongi maru raske öelda, et kui palju mul neid lapsi on. Et ametlikult on praegu... ma pean vahepeal arvutama ju... Nii, majas üleval kaks. Igal lapsel on oma tuba, see on minu põhimõte. Igaühel peab olema privaatsus. Kuigi on lubatud ka mitu last koos, siis üldiselt ma püüan seda vältida. Selle pärast ma loengi, et mul üleval on kaks vanemat last ja üks, kaks, kolm nooremat, ja esimesel korrusel on veel üks... Siis on mul eraldi veel suuremad lapsed juba. Üks, kaks, kolm, neli, viis... Viis, nemad on õed... õed-vennad. Jah. Palju neid kokku sai? Sest no tegelikult on ka veel täiskasvanud lapsed, kes on veel rohkem eraldi, elavad ka omaette korterites.

Ma läksin noortekodusse tööle, sest ma tahtsin teada, mida on mul rohkem pakkuda kui organisatsioonil. Ma sain sinna noortekodusse kokk-perenaiseks. Jube hea amet, sest toit on see, millega saab neid mõjutada. Seal on ju suurepärased hooldusemad. Nad kutsuvad kõiki neid oma emadeks, sest, noh, neil ei ole kedagi teist nii kutsuda. Tean, et nende laste jaoks on see kodu, aga kodus ju ei käi töötajad tööl, seal ei ole arenguvestlusi ega puhkusegraafikut. Üks tüdruk ütles väga ilusti välja, et ma vihkan seda, kui ema ütleb, et ta tuleb tööle. Otse näkku muidugi ei öeldagi, aga kui lapsed kuulevad pealt, kuidas ema telefoniga räägib, et ma olen praegu tööl ja siis on mul vabad päevad, teeb see neile haiget.

Sel ajal olid noortekodus ainult emad, nüüdseks on see natuke muutunud. Mõte hakata hooldusperet pakkuma tekkiski, kui ma sain aru, et lastel on isa ka vaja. Ja minu mees on fantastiline isa. Mul oli kuramuse kahju, et ainult viiel lapsel on nii fantastiline isa. Et võiks ju olla rohkematel lastel. Helistasin siis oma mehele ja arutasin mõtet hakata hoolduspereks. Mingit vestlust ei olnud sellel teemal, sest mu mehel oli endal lapsena sarnane olukord, kus ta vajas kedagi ennast kasvatama. Nii et tema jaoks see polnud üldse küsimus, muidugi ta oli kohe nõus.

Ma olen mõelnud selle peale, kas mu oma lapsed on kannatanud. Kartsin, et nad arvavad, et nende ema-isa hakatakse jagama. Aga armastus ju ei ole konkreetne tükk, et sa nüüd jagad. Seda lihtsalt tekib juurde, kuigi lastel võib ikkagi see tunne tulla, et vot äkki mul oleks siis rohkem aega või... millest nad veel puudust võivad tunda? Privaatsust? Et mõnikord saan ka täitsa üksi olla. Väikesed lapsed kindlasti naudivad rohkem seda, kui kõik on kambas koos ja hüüavad hurraa! Meid on palju, meil on lõbus, me saame kogu aeg midagi teha! Kui üks ei viitsi, siis keegi ikka viitsib, mängime-mürame. Kui suuremaks saavad, siis tekib see privaatsuse vajadus rohkem.

Käisin siis koolitusel ja seal tuli vestluse käigus välja, et hästi suur probleem on noorte emadega, kes sünnitavad lastekodus. Kui sa sünnitasid, siis ei olnudki sind kuhugi paigutada. Ja siis mul tekkis mõte, et aga miks mitte kodu pakkuda noorele emale koos lapsega. Ma olin siis nagunii ise lapsega kodus. Saame koos olla, koos kasvatada, saan noorele emale igatpidi lapse kasvatamisel toeks olla. Ja tõesti, kui ma koolituse lõpetasin, detsembris lõpetasin, siis kolmanadal jaanuaril tuli mulle ema ja laps. 9. detsembril ta sünnitas ja siis tuli kolmenädalase pojaga minu juurde.

Samal ajal oli kodus vastsündinu ja mu enda aastane tütar. Neil on 10 päeva vähem kui aasta vahet. Ühele andsin rinda, teisele andsin lutipudelit. Öösel ärkad üles, aru ei saa, kumb nutab. Võtad ühe süle – see kurivaim ei nutnudki! Paned tagasi, pakud rinda, ei taha. Ahhaa, see on see. Sa oled nii väsinud, et sa enam ei orienteeru. Ahhaa, see ei taha rinda, järelikult on see poiss. Järelikult tuleb talle pudelit anda. Aga ma pean ausalt ütlema, et lapsed on väga viisakad, korraga ei jää nad kunagi haigeks. Kõigepealt on üks ära, lastakse paar ööd magada, siis jääb teine haigeks, siis lastakse paar ööd magada, siis on kolmas haige.

Miks ma seda tegin? Mul oli tunne, et mul jääb ressursi üle ja järelikult jäigi, sest ma sain ju hakkama. See oli alles kõömes. Nemad tulid jaanuaris, aga 10. juunil tuli 5-aastane poiss, kes ainult röökis kurgupõhjust. Kõige peale: rõõmust, kurvastusest, ta ei rääkind, ta ei jõudnud kõndida. Ta ei osanud mitte midagi, aga ta oli õudselts uudishimulik. Ta ei osanud oma tundeid väljendada. Temaga oli ka palju kummalist juhtunud. Ta oli narkomaani poeg. Leiti poolteistaastat varem. Kohus suutis ta emalt vanemlikud õigused ära võtta ja siis pandi ta turvakodusse. Minu teada ta siis paigutati perekonda, kuid toodi tagasi. Ühel hetkel siis hakkas vangis olev isa isadust tuvastama ja ta tuvastaski ära. Nii et kui ta vangist välja sai, siis ta sai poisi enda juurde. See kestis 97 päeva, mille jooksul aitas kiirabi kaks korda tema

isa elule tagasi tuua. Minu teada ükskord nägi see poiss ka juhtunut pealt. Ja siis lõpuks isa jäi uue kuriteoga vahele ja läks pikaks ajaks kinni ning siis tuligi poiss minu juurde.

Kui mulle on tulnud teade, et on laps, kes vajab perekonda, siis ma olen küsinud, kas ta on poiss või tüdruk ja kui vana. Rohkem mind pole huvitanud. Ja ma tean, et seda peetakse õigeks, et võimalikult palju lapse kohta uurida. Mina pole uurinud ja ma pean tegelikult õigeks, et ma ei uuri. Ma ei taha eelarvamust. Käid küll turvakodus vaatamas, aga see vaatamine on ka, noh... et mis sa seal vaatad. Laps on laps.

Poisil oli minu neljanda lapsega pool aastat vanusevahet. Nad olid nagu Beethoveni kutsikad. Teiselt korruselt ülevalt alla tulid, siis parkett liikus ühte nurka, ja kui nad teist kurvi võtsid, siis liikus parkett teise nurka. Pärast seda me panime paari aasta pärast uue parketi. Ma kujutan ette, et üldjuhul parketti ei vahetata üheksa aasta tagant.

Oli küll selliseid hetki, et tunned, et ei jaksa. Kui mees õhtul koju tuli, ütlesin: „Nii, mina lähen nüüd lugema!“ Võtsin oma Eesti Naise või Pere ja Kodu ja läksin teisele korrusele. Ma kaua seal ei olnud. Siis oligi see, et korraks pikali. Ja kui tundsin, et enam ei jõua, siis kaks last vankrisse ja jalutama. Ma siiamaani õudselt armastan vankriga jalutada. Mul on see võimalus ikka praktiliselt kogu aeg olemas ka olnud, kogu aeg väike laps majas. Et lähed ja jalutad ja mõtled oma mõtteid, lapsed jäävad järjest magama. Jalutasin mitme vankriga, nii et ühte tõukasin ees ja teist tõmbasin taga. Üks jäi magama ära ja siis oli teisega juba palju mõnusam jalutada.

Ma üldiselt olen ühe lapsega kokku leppinud, et vot nii väiksekene, et kas sa võtad ja tegeled temaga. Mina ei saa ju kogu aeg käia. Mul on ju muid toimetusi. Seda olen tegelikult vältinud, et suuremad lapsed hoiavad väiksemaid lapsi. Ei saa öelda, et päriselt ei hoiu. Mõnikord ikka on vaja vaadata, aga see on ka niimoodi, et tund-kaks, mitte rohkem. Et ma pean tõesti kuskil ära käima, kas sa vaatad? No kes see ikka ütleb mulle, et ei, ma ei vaata, ikka vaatavad, aga laias laastus kogu koorem ikkagi meie oma. See on meie valik, minu ja mu mehe.

Sa oled kakskümmend neli tundi, ööpäev läbi oled sa tegelikult pidevalt valveseisundis. Sa ootad ja sa ei oota. Sa kardad kõiki telefonikõnesid. Alles siis, kui oled telefoni püksitaskust välja võtnud ja vaadanud, et oo, mees või lapsed, siis hingad rahulikult. See vast on kõikidel vanematel, kellel on teismelised lapsed. Ükskord politsei öösel helistas, kui mul üks teismeline oli jooksus. Noor kutt oli, hakkas kohe rääkima, et tere, ma olen politseist. Mina

mõtlesin, et no nii, jälle ajavad mehed tüdrukuid taga ja vastasin automaatselt: „Oled sa jee!“ Selle peale politseinik hirmsasti solvus ja ütles väriseva häälega, et ausõna olen.

Kõige ekstreemsem oli see, kui ma ajasin ühte teismelist taga, kui ta hakkas hääletama, et kodust jalga lasta. Mul oli süles paarikuune laps ja niimoodi me tegime tagaajamist linnakeses ühest linna otsast teise nii kaua kui ta võeti siis auto peale. Ja politsei ei jõudnudki kohale. Sõitis minema.

Lapsendamisele ei ole ma kunagi mõelnud, mul on viis bioloogilist last. Üks laps, kes mul on eeskostel, tema tahab väga mu nime. Aga tal on ikkagi ema olemas ja see ema on ju ka hooldusel ja ma kogu aeg kinnitasin emale, et ma ei taha sinu last endale, ma lihtsalt aitan sul seda last kasvatada. Ma tunnen, et mul ei ole seda õigust lapselt nime ära võtta, samas laps käib iga päev ja otsib kinnitust, et kui väga ma teda armastan.

Selline elu muudab sind, väga paljust hakkab ükskõik. Paljude asjade jaoks pole enam aega. Hea näide on selline, et kui ma läksin kooli õppealajuhatajaks omal ajal, siis kandsin ainult kostüüme. Mitte kunagi ei tohtinud mul puududa sall, ma tundsin end paljana, kui mul salli kaelas ei olnud. Nüüd ma võin täitsa vabalt igat moodi minna. Ja mind ei huvita ka. Tulin operatsioonilt ja helistasin direktorile, et ma näen ikka nii jube välja, et mis sa arvad, kas ma ikka tulen lapsi kooli hirmutama? Direktor teatas vastu, et tule-tule, sa nägid enne ka jube välja. Nii ma siis kooli tulingi.

Sind ei huvita enam, mida näiteks küla arvab. Sul on jumala kama, mida teised sust räägivad või arvavad. Mul naabrinaine väga vahvalt ütles, et kui ma tulin, esimene laps kaasas, siis nad mõtlesid, et miks ta seda teeb, et miks ta võttis lapse majja. Siis tuli ema koos beebiga. Beebi oli nii nунnu, juba nagu jõudis kohale. Siis tuli karjuv poiss. „No ega nad ikka normaalsed ei ole.“ Ja kui seal tuli täpselt aasta pärast järgmine, siis naabrinaine ütles, et mitte üks närv enam ei liikunud, et mul ei tekkinud mitte ühtegi küsimust. Kui naabrid ära harjuvad, miks ei peaks inimene ise ära harjuma? Nüüd on nii, et naabrid on ka võtnud hoiaku, et jalutab vankriga, järelikult on uus laps tulnud. Keegi isegi ei tule selle peale, et äkki mul on lapselaps sündinud.

VALETAJA

NAINE: Ma olin rase ja see katkes ära. Me olime üle neljakümne, nii et mingit garantiid ei olnudki. Teisel või kolmandal päeval pärast operatsiooni hakkasin haiglas juba nõudma, et tooge mulle sotsiaaltöötaja. Kuskilt kuulsin, et haiglate sotsiaaltöötajad teavad lapsendamisest nii mõndagi. Iga naine ei pea saama emaks. Kõik ei sobigi ja kõik ei tahagi. Aga mina pidin. Minul oli see nii kindel. Ma võitlesin selle eest nii palju. Ja näed, saingi.

MEES: See oli selles mõttes hästi lihtne, et sai selgeks, et tegemise teel ei õnnestu. Siis tekkis meil mõte ja mõttest otsuseni jõudsime väga kiiresti.

NAINE: Teised naised palatis vaatasid, et ma olen täitsa hull, aga mul oli selline energia sees. Sotsiaaltöötaja siis printis mulle hunniku pabereid, mida lugeda. Kui koju sain, jäin haiguslehele ja võtsin korralikult ette. Helistasin lastekaitse, pärast seda tehti meile pereuuring. Naljakas, et kogu see protsess võttis aega üheksa kuud.

MEES: Me ei ole mingid heategijad. See on tegelikult väga egoistlik. Me mõtlesime seda, et meil oli vaja lapsi perre meile endale. Sa võtad enda pärast, sa oled suur, sa tahad, et keegi on su kõrval, kedagi kasvatada. Perele annab laps ilmselgelt täiesti uued mõtted.

NAINE: Lastekodusse läksime veel kahe eraldi autoga, ma mäletan isegi, mis mul seljas oli. Siidikleit, pool oli roheline, pool oli sinine. Hästi selgelt on see päev meeles. Kantsaga kingad olid, mida ma siis, kui nad meile perre tulid, peale seda aastaid ei kandnud. Vaikselt hakkas uuesti kandma. Ja siis me läksime sinna, parkisime autod ära ja ma päriselt ka mõtlesin, et issand, kui ma tunnen nad ära ja nad ei meeldi mulle. Mis on ju täiesti reaalne variant, et lihtsalt vaatad inimestele peale ja, mitte üldse skaalal ilus-kole, aga realselt ei meeldi. See oli nii naljakas... see oli see, mille pärast ma pabistasin nii õudselt. Me läksime koos lastekodu direktoriga sinna peremajja sisse ja ma sain aru, kes nad on, sest nad olid

kõige nooremad ja siis mul oli selline kergendus. Nad olid nii ilusad minu arvates, et mul tulid pisarad silma! Siis mees nagu müksas mind, et mis asja. Ole normaalne. Omaette mõtlesin, et mõtle, milline kergendus, et nad on ilusad. Ja see ilus ei olnud üldse jällegi see esteetika, vaid kuidagi see tunne.

MEES: Poiss oli 4, täna on 10, 4 jah. Sai neli või oli neli. 9. mai on sünnipäev, ta tuli sügisel. Ei, ta oli neli, jah, neli ja tüdruk on täna 13, kuus aastat tagasi 7. Jah, 4 ja 7 jah. Poiss oli jube väike, meist välja ei teinud, ajas seal kassi taga ja pigem ta häbenes. Võib-olla poisi üks õnn ongi see, et ta oli seal lastekodus ka nagu pesamuna. Ma arvan, et ta võiski seal olla kõige väiksem üldse ja teda hoiti võib-olla rohkem. Kasvataja ikka võtab kõige väiksema süle. Ja siis oli tüdruk, kes siis nagu hästi kuidagi esines ja oli hästi aktiivne ja selles mõttes ei kartnud, tuli, rääkis, tegi.

NAINE: Tüdruk müüs ennast. Näitas kõik oma joonistusi, mänguasju, tegi kukerpalli, hundiratast. Istus poisi kõrvale ja hoidis temast kinni.

MEES: Nad olid olnud lahutatud, poiss pandi alguses väikelastekodusse ja poolteist aastat nad teineteist ei näinud. Tavaliselt õdesid ja vendi ei lahutata, aga neil juthus nii, et poiss oli ema juurest ära tulles nii väike, et tema pandi väikelastekodusse, aga suurem õde väikelastekodusse kahjuks jääda ei saanud. Hiljem nad muidugi lasti taas kokku.

NAINE: Eks ta mõistis, et vend on väiksem ja nunnu. Kartis, et tema jäetakse maha, võetakse ainult väike. Meile tegelikult soovitati ka nii. See ütleb nii palju selle kohta, mis tüdruku hinges toimus, tegelikult. Vaene laps.

MEES: „See on minu vend ja me tuleme koos.“

NAINE: See oli juuli lõpus ja detsembri alguses nad tulid meile elama.

MEES: Minu meelest meile päeva kokkuvõtteks läks selles mõttes hästi, et me ei otsinud palju. Mulle tegelikult see ei meeldinud, et sa lähed ostma või midagi, et sa valid.

NAINE: Poiss küsis ka mult sellel suvel, et kui paljude laste vahel te saite valida. Kujuta ette kui valus küsimus see tema jaoks on. Päris hirmus. Ma selgitasin talle, et ma ei ole mitte midagi valinud, et teie olitegi meie lapsed. Ütlesin, et kuule, see ei ole mingi iPhone'i pood, et lähen, võtan, valin. Kui roosa ei meeldi, siis saan valge. Et see ei käi nii.

MEES: Ma ei osanud midagi karta. Ma ei ole nagu seda tüüpi, ma tegelikult ei karda asju. Üldiselt. Hiljem võin kahetseda. Lihtsalt ma arvasin tol hetkel, et see on lihtsam ja roosilisem. Et lapsed, kes sealt tulevad, kellega sa hakkad kokku elama, et nad on vähem traumeeritud ja peksta saanud. Mitte füüsiliselt peksta, vaid hingeliselt. Ma ei olnud selle teemaga kunagi nii sügavuti läinud ja mina arvasin, et see asi on lihtsam, et sellised asjad ei jää sisse. Siia maani on mingid asjad, millest ma ei saa aru. Mis tähendab, et sa ei julge pimedas toas magada? Suur mees. Mis see tähendab? Miks sa ei julge? Mida sa kardad? Sa oled siin maganud, olnud, keegi pole tulnud. Kuus aastat pole sul tegelikult ühtegi probleemi olnud. Aga poisi puhul näiteks on, et ta ei julge, tal on mingi kiiks, ta ei julge. Aga mina, kes ma olen ise poiss olnud, kasvanud, jube raske on sellest aru saada ja seda võtta, et okei, ongi nii, et ei julge. Et ilmselgelt on asjad, millele ma siis ei mõelnud.

NAINE: Me olime hoolduspere ja siis mõned aastad hiljem küsiti alguses, et kas eestkostjateks ei taha saada, see võimalus oli, aga me olime sellised... me nagu kahtlesime natuke. Isad on mõlemal lapsel surnud ja ema on neil vanglas. Narkomaan. Siis me ise andsime teada ja siis kohus on andnud meile eestkoste õiguse.

MEES: Mina mõtlesin, et näed! Meie tegime otsuse, siin on teile tuba või toad, siin te saate elada. Siin on meie kodu. Meie kodu on ühine kodu, hakkame minema nüüd, unustame nagisse, mis on olnud ja ärme muretse ette. Aga nende jaoks see ei olnud nii loomulik. Hästi naljakas, minu meelest seda nüüd enam ei ole, aga esimeses otsas nad küsisid kõiki söögiasju hästi viisakalt. Kas ma võin laua pealt õuna võtta? Ma arvan, et see on lastekodu drill. Et seal

ongi selline kord, et sa pead kõike küsima. Aga kodus sa ei ela nõnda, et kõiki asju peab küsima. Ja kodu eest, vaata, oma kodu eest sa peaksid hoolitsema ja tundma muret, et see on sinu kodu. Pole koristajat ega graafikut, kõik on vabalt ja kõik teevad ühe palju. Alguses oli kindlasti sellist külas olemise tunnet meil kõigil. Püüad viisakam välja näha ja huvitavam olla. Selle asemel, et normaalset lolli juttu ajada, oli selline vestlemine. Küsid küsimusi ja räägid anekdoote. Poiss otsis kohe lähedust ja ronis sülle, aga kui tüdrukule tahtsid pai teha, oli kohe... (*tõmbab keera*).

NAIN: Me ei saanud aru, kuidas just tütreaga toimetada. Ei aidanud ei piits ega präänik, ta üldse ei kommunikeerunud. Kui oli selline ebameeldiv olukord tema jaoks, läks ta täiesti lukku. Tegi pahandust ja kui me selle kohta küsisime, siis ta kohe valetas. Kui küsisid, miks ta valetab, siis ta ei vastanud mitte midagi. Blokkis ära ja suutis tundide viisi sulle otsa vaadata ja vaikida. Ma arvan, et see on olnud tema jaoks kaitsereaktsioon varasemas elus. Ma ikka jõudsin temaga väga ruttu teraapiasse. Läbipõlemise tunne oli. Teraapias käimine on väga palju meid aidanud, eriti aidanud minul lapse käitumist mõista ning sellega tegeleda..

MEE: See, kust ta tuli, oli paras põrgu. Ma olen mingeid aruandeid lugenud, et seal oli ikkagi nii, et nad jäeti pikaks ajaks koju, siis nad seal... väike vend karjus, tüdruk pidi temaga seal ukerdama, siis ema tuli suvaliste meestega, kõik seal joodi, seksiti, tehti narkot, seal tehti kõike. Ma arvan, et laps on rohkem näinud, kui me kõik kokku. Ma ei tea, kas ta kunagi sellest räägib, aga meie teada oli seal peres palju väärkohtlemist, igasugust laadi. Igasugust.

NAIN: Mõtlesin, kas meie abielu jääb üldse püsima, kui see kõige raskem aeg oli. Näed, et mees absoluutselt ei tule olukorraga toime. Mul oli ka raske, aga mees kõrval lagunes lihtsalt ära. Valib selle, et ta ei tegele, ignoreerib kodust elu. Võtab vabaduse mitte tegeleda, vaatab mööda. Aga emana ma nägin, et ei saa teha nägu, et kõik on korras, kui ei ole. Siis ma jooksingi mööda asutusi ja professionaale. Muudkui jooksin ja jooksin, endal hing kinni.

MEES: Üks asi, mida ma olen alati jubedalt inimestes hinnanud, on ausus. See on järelikut kodust või kusagilt tulnud. Tüdrukuga on just see, et ta valetab kogu aeg, sada korda järjest,

ja see on mu jaoks kõige raskem. Meil ei teki tülid selle pärast, et midagi on juhtunud. Mingi asi kukkus puruks, no tühja temaga! Pole midagi, mul ka juhtub! Asjad on nagoonii täiesti mõttetud! Aga siis kui ta sell kohta valetab, siis see... siis see tekitab tunde, et ma elan selle inimesega koos, aga ma ei suuda ei teda ega üldse mitte midagi kontrollida. Ja siis ma ei suuda ennast kontrollida.

NAINE: No näiteks mul on huulepulk kadunud ja ma näen, et tüdrukul on see sama huulepulk peal. Just on seda kasutanud. Aga kui küsin, et kas sa tead selle kohta midagi, siis tuleb vastus nagu müür, et ei, pole näinud, pole kuulnud. Sellised asjad olid kogu aeg.

MEES: Need lapsed on katki ja sa pead sellega leppima, aga sa pead ka püüdma seda parandada.

NAINE: Hästi raske aeg oli. Ja jälle läks see kuidagi mööda. Esimene poolteist aastat on tihti aeg, kui murdutakse. Lapsed tuuakse tagasi.

MEES: Tüdruk oligi varem juba enne meid ühte peresse läinud. Ja siis see pere loobus, ütles, et ei saa hakkama.

NAINE: Kui sellest hetkest üle ei saa, see aasta-poolteist, siis ei jõuagi kuskile. Lastekodu töötajad on peresse võtjate suhtes pigem skeptilised ja õigusega ka. nemad ju näevad, kuidas tuuakse ja viiakse. Mis neil üle jääb. Samuti, et ei oska käituda, ma ei saa tast aru, ei räägi vastu, ebameeldiv, valetab, varastab, ei võta omaks. Ma ei tea, võibolla see on paranenud, kuus aastat on pikk aeg. Aga ma ütleks küll niimoodi, et ma arvan, et meie perena ellujäämine, see, millised me täna oleme, on tänu minu kangekaelsusele. Ma lihtsalt ei anna alla. Ma lihtsalt ise otsisin neid teraapiaid ja mentoreid ja lahendusi ja psühholooge ja psühhiaatreid. Sul peab ikka olema lõvi tahtmine seda asja ajada.

MEES: Aastatega on muidugi väga palju paremaks läinud. Lihtsalt nii palju tööd on ära tehtud. Mu naine on otsinud kohti ja inimesi, kes meid saavad aidata. Sellises olukorras ongi nii oluline, et sa teaksid, et sind saab aidata.

NAINE: Tüdruk läks kooli ja esimeses klassis hakkasid kohe raskused. See on ka üsna tüüpiline, et koolis löövad neil jälle igasugused teemad välja.

MEES: Ta blokkis ju kohe õpetaja ära.

NAINE: No siis ei saa õppimisega hakkama, siis hakatakse seal ütlema, et võibolla ta ongi düsgraafik, ei hakkagi kunagi lugema. Ei ole ta mingi düsgraafik. Täna ta õpib väikeklassis, lõpetas viienda klassi ja tuleb hästi toime. Aga teised lapsed ju tunnetavad seda nõrkust, nii et nii poissi kui tüdrukut on koolis kiusatud. Siis peab jälle sellele lahenduse leidma. Jällegi võitled, surud endas igasuguse väarikuse maha ja käid ja kraabid kooli ustele, tahad kooli vahetada ja direktorit näha. Poiss oli meil vahepeal koduõppel, nüüd proovin tüdrukuga samasse kooli ja ka väikeklassi saada. Ootangi just vastust, täna olen 20 korda vaadanud, ei ole tulnud meili. Jubedalt peab tahtma. Ma ei usu, et kellelgi on nagu ülimalt lihtne. Vahel ma räägin oma sõbrannadega ja bioloogiliste lastega on ka igasuguseid asju, aga meil on sellele veel üks kiht lisaks, millega tuleb arvestada ja osata elada.

MEES: Ma arvan, et ma ei ole hea isa. Lastele ikkagi meeldiks selline, kes rohkem ukerdaks nendega. Ukerdaks, teeks rohkem, kindlasti on isad, kes nikerdaks ja näitaks rohkem ette. Et see on vist see koht, mida peaks rohkem tegema. Ma olen mõelnud. Me käime palju maal ja seal me ehitame.

NAINE: Nad võiks koos ju ehitada.

MEES: Aga mul on endal seda ehitusaega seal nii vähe, mingi nädalavahetuse kaks päeva, seda on tegelikult vähe. Ühtepidi ma tahan valmis saada, teistpidi, mul on nagu, mis ma teen

seal, ma armastan seda või ma tahan seda nagu hästi teha. Ja siis ei ole nagu võimalik lihtsalt lasta 10-aastaselt poisil saagida, sest ta seab viltu ja mul pole seda juppi pärast enam kuskile panna. Aga kui mina olin väike poiss, siis ka vanaisa ei lubanud mul vikatit teritada, võisin ainult käia ringi ajada. Vanaisa ütles, et sa oled õpipoiss, sa peadki vaatama.

NAINE: Lastele on tegevust vaja.

MEES: Las nad ise leiavad, kõike ei pea ette andma! Ma vist olen range isa. Tegelikult see on minu moodus neid armastada. Anda edasi seda, et tööd tuleb tõsiselt võtta. Kui midagi teed, siis tee hästi. Korralikult. Inimesena ma lihtsalt pole selline, et ma väga ninnutaks-nännutaks.

NAINE: Mul on just vastupidi. Ma arvan, et emaks saamine on mind muutnud ikka väga palju. Kui ma enne olin selline, eriti tööajades, et kõik pidi olema hästi korras ja ajasin teisi taga, kui nad olid minut aega hiljaks jäänud. Aga kui ma emaks sain, siis ma hakkasin ise hilineama ja pooled asjad olid tegemata. Sa lähed kuidagi elu suhtes leebemaks. Saad aru, et see ei ole kõik nii prioriteetne ja absoluutselt. Ja ma olen ikkagi õnnelikum inimene ka, enne oli elus kogu aeg kurbus.

MIDA TEHA MÕTTEGA

B: Mina arvan, et võiks võtta! Ja ootusi endale ei maksa üles kruttida. Võib-olla sellele reaalsusele tuleks ka otsa vaadata. Mingid asjad peaks jääma ikkagi sellesse pärisellu ka, et ma ütlen, et kui ma läheksin kellegagi rääkima ja räägiksin kõik selle jutu nii nagu on, kõiki neid situatsioone, et noh, ma arvan, et inimesed kardavad. Minu meelest seal ongi see vahe, et kui sa lähed last võtma, siis sa kuidagi nagu hakkad seal kauplema enda jaoks: ma tahaks seda-seda-seda-seda-seda. Et vot, kui sul sünnib laps, siis sa ei mõtle kunagi, et ta hakkab sul valetama või muid asju tegema. Sa kuidagi mõtled, et oh, ma ise kasvatan ja loodetavasti lähebki kõik hästi! Väga palju ei tohikski teada, ma arvan, aga midagi peaks aru saama. Ja käega ei tohiks lüüa. Ette ei tea nagunii mitte midagi, üldse elu kohta ei tea. Kui meie lugu ükspäev lõppeb, siis saame teada. Kui kuskile maale jõuad, siis saad teada, kas läks hästi või ei läinud, aga alguses peab uskuma ja usaldama.

C: Kui on paar, kes tahab bioloogilist last, siis nad ka tõenäoliselt algul ka mõtlevad ja lõpuks enne, kui see asi teostub, siis vähemalt läheb üheksa kuud fantaasiat, eks. Ma mõtlen esimese sammu astub ära, eostab ära, eks, ja nii edasi, siis on ikkagi üheksa kuud enne kui on beebi kodus. Selles mõttes võiks lapsendamise ja hoolduspereks hakkamisega ka vaikselt võtta. Panna ennast kirja, aga kui siis vahele jääb aega, kas see aasta või üheksa kuud või mis iganes, siis seda peaks võtma loomuliku ja loogilisena. Polegi kohe vaja. alguses eosta ja siis küll ta tuleb.

D: Laps ei ole kassipoeg! Ei saa teha niimoodi propagandat, et "Oh kui äge, teeme kõik!" Sa pead kõige pealt läbi mõtlema, kas sul on sellised ressursid, kas sa suudad loobuda väga, väga paljust. See mõte peab olema väga läbi mõeldud. Mul kolm päeva tagasi ka üks inimene tuli, kes ütles, et „Oi, hoolduspere, nii äge, ma olen ka mõelnud, aga ma reisin nii palju, et mis sa arvad, kas aastaks saab ka lapse võtta või?“ E saa aastaks. Tegelikult neid lapsi ju on ka, kes vajavadki ajutiselt kodu, kes lähevad tagasi, aga ei peaks vahepeal olema asutuses. Need lapsed tuleks, jah, paigutada ka peredesse, kasvõi aastaks, aga see ei tähenda, et vanem võib olla niimoodi ainult mingiks ajaks olemas. Sa pead kogu aeg olema olemas. Sellest saab terve

su maailm. Nutate koos ja naerate koos, lõhute nõusid ja küpsetate pannkooke. Laps ei ole kassipoeg! Ei, aastaks ei saa last. Jah. Et võta siis mõni loom, kes vähe elab, sest kass tegelikult ka ainult aastaks ei tule. Sa pead ikkagi olema püsiv. Miks võtta üldse laps? Ühtegi põhjust ei ole, see on sisemine tunne. Kui sa tunned, et sa ei suuda isegi nii palju panustada, et sa minetad oma elu, siis anneta parem loomadele viissada eurot ja kogu moos.

E: On tegelikult ka valesid põhjuseid. Tegelikult on ja siis ei olegi vaja. Kui ma näen, et inimesed tahavadki ainult selle aasta ema medali ja niiskete silmadega kiitmise pärast. Või selleks, et lappida mehe ja naise vahelist suhet, mis nagunii ei tööta. Või kui neil näiteks väga vähe aega tagasi suri oma laps, ja nüüd tullakse lastekodust sellele augule korki otsima. Et võtame uue ja lapime ruttu ära ja siis polegi nagu olnud! No vot, siis peaks ikka pidama hoogu ja natuke need traumad ise kõige pealt läbi töötama.

F: Ma tundsin, et ma olen nii valmis, ma oleks kohe järgmisel päeval võtnud, aga praegu ma vaatan neid peresid, kes käivad. Mõned on viis aastat oodanud juba ja see on nii valus. Ma näen, mõned on nii selle valus sees, kes peavad liiga kaua ootama. Kui ikkagi inimesed tunnevad endas seda ressursi, siis muidugi, aga hästi samm-sammult, hästi rahulikult tuleks see etapp läbi mõelda. Mina soovitaksin hästi samm-sammult läbi mõelda ja võimalikult palju infot koguda ja käia sellistes gruppides, kus saab infot. Aga siis, kui kõik on selge, siis võiks kiiremini see asi käia. Selles mõttes ongi vahel hoolduspereks hakkamine sada korda parem, sest seda juriidiliselt täiesti vaba beebit, keda saab lapsendama hakata, teda äkki jäädki ootama. Ja samal ajal on asenduskodud täis vanemaid lapsi, koolieelikuid või varateismelisi, kes ise ootavad ja ootavad, et neil oleks kusagile minna.

H: Pusle näide on tegelikult väga hea, sest ma arvan, et kui inimesed on kannatamatud, siis nad panevad mõned tükid kokku ja vaatavad: siit mingit pilti küll ei paista. Ja jätavad katki. Aga tead, kui sa hakkad pilti nägema, kui sa leiad need tükid üles ja vaatad, et vau, see on nii ilus, ja sind hakkab huvitama, mis siit edasi läheb. Mis pilt kokku tuleb. Niimoodi. Et samamoodi... selles peab olema oma areng muidugi kaasas, ütleme, et see sisemine, mingisugune teadmine. Lihtsalt... nüüd ma räägin kogemuslikult, siis vot see üks pusletükk on seal kusagile ära peidetud. Ja siis sind hakkab häirima, et midagi on puudu. Ja hakkad tahtma sinna puslele veel tükke juurde, ma mõtlen oma ellu neid puuduvaid pusletükke, neid lapsi.

I: Sa pead kõigeiks selleks lihtsalt valmis olema, et kui sa suudad selle ADHD-ga, tähelepanuhäirega toime tulla, või kui tal on ka mingid autismispektrihäired, kas sa selle kõigeiga suudad toime tulla. See kõik on võimalik. Mis sa siis teed?

J: See soov on ikkagi soov ju... see tuleb emotsioonidest kusagilt meie enda emotsionaalse vundamendi pealt ja nüüd see, kes siis... kes neid suunama peab, peab sellega ka arvestama, ta peaks võtma selle soovi, selle pere soovi otsekui seemnena. Ei võta mitte kuskilt seda puud, seda valmis puud, et kus need pered on, kes on valmis nagu need kased siin? Te peate võtma selle seemne... Ja panema mulda. Vaata nii, nagu väikseid lillekesi tehaksegi, ega ühtegi seemet ei panda mingisse rägisse väetatud mulda või kohe peenrassa ära, vaid alguses nad on ju kõik vaja kasvule avada. Ja võib-olla see ongi see ettevalmistav periood, et vaadata, et mis sealt kasvama hakkab, kas hakkab üldse kasvama. Võtame täiesti tavalise inimese tänavalt, kes võib-olla on kümneaastasest peale mõelnud, et mina tahaks, tahaks last perre võtta kunagi. See on see seeme seal kuskil tema sees, aga ta pole mitte midagi veel teinud.

Kui ta nüüd saab kolmekümne- või neljakümneaastaseks ja astub asutusse sisse, et oma soov lõpuks välja öelda, siis on väga oluline jälgida, kes ta vastu võtab. Inimest tuleb toetada, talle tuleb selgitada, milline puu nüüd kasvama hakkab. Mis on ohud ja probleemid, aga ilust peab ka rääkima. Seda teevadki need igasugused nõustamised ja grupid, mis mind meeletult aitasid. Ametniku juures kastikeste täitmisest ei piisa, see pole isikuttõendava dokumendi taotlemine. Sa ikkagi tuled oma südamesooviga, see on nii isiklik ja hell. See on nii privaatne. Ütle välja, et ma tahan väga saada emaks või isaks, või et ma olen juba ema-isa, aga ma tunnen, et mul on südames veel ruumi. „Südames, rahakotis ja kodus, palun pange sinna laps. Ma tunnen, et ma saaks sellega hakkama.“ Ja see laps on veel ilmselt katkine, tema vanad haavad ja armid hakkavad mõjutama sinu suhteid, sinu igapäeva, elu, emotsioone, kogu maailma, mis sa oled rajanud. Tal on nagu dünamiit seljakotis ja mitte keegi ei tea, millal see pomm plahvatab. No näiteks on ilus hommik, teete koos köögis võileibu. Räägite juttu, joote kohvi, siis istute ilusti koos autosse ja sa viid lapse kooli. Tundub, et kõik on täiesti korras, hakkad enda asjadega tegelema. Kaks tundi hiljem tuleb koolist kõne, et see sama laps on toonud noa kooli ja mitte selleks, et vahetunnis õuna koorida. Mis sa siis teed? Okei, sõidad kohale ja tood lapse ära, aga mis sa sellega teed, et sa ei näinud! Millal ta selle noa sai? Kui ma kapist sinki võtsin? Kui ma tassis suhkrut segasin? Kas ta planeeris seda kogu aeg? Kas ta tegi terve hommik nägu, et kõik tore on? Need mõtted hakkavad sul peas ringi tiirlema ja siis on sul vaja, et sa sinna tiirutamise ära ei kaoks. Et sa

hakkama saaksid ja sul oleks ettevalmistus. Ja et sa teaksid, et sind aidatakse ja sinu jaoks on olemas koht, kus sa saad rääkida. Vahel muud polegi vaja, kui rääkida.

K: Ma kartsin seda, et äkki ma ei ole piisavalt ideaalne lapse võtmiseks. Kui sa saad lapse, siis keegi ei küsi, kas sul vahel mõni ropp sõna lendab või kas sa vahel suitsu teed. Okei, rasedana ei tee, aga selles mõttes, et ikka igasugused inimesed sünnitavad lapsi ja nendega läheb kõik ilusti. Aga kui ma pakun ennast välja, et mina võin võtta võõrast naisest sündinud lapse ja teda kasvatada, siis mul on tunne, et ma pean olema veatu. Kõik vaatavad, milline inimene ma olen, ametnikud kontrollivad, mind uuritakse ja puuritakse. Seda ma ise kartsin ja nüüd tagantjärele ma tean, et loll olin. Kõigil on midagi viga ja kui nüüd me jääks ootama ainult ideaalseid peresid lapsendamaks, siis me jääksimegi ootama. Täpselt sama moodi nagu sa ei saa oodata, et ideaalne oleks su enda partner või homme ilm või mis iganes. Maailm on pragusid täis tähtis on lihtsalt see, et sa parimat tahad. Kui sa juba tahad, siis sa oled suure sammu astunud.

L: No kui ta juba mõtleb, siis tuleb mingi samm astuda! Järelikult see mõte siis jääb. Ta võib jõuda ka selle sammu tegemise järel ka selleni, et otsus on ikkagi ei. See on täiesti okei. Selleni ongi vaja jõuda. Aga kui mõttekene on peas, tuleb teda edasi mõelda. Tuleb uurida. Siis tuleb uurida! Meil on täna nii palju neid võimalusi. Neid võimalusi on palju. Enda seest tuleb see vastus leida, oma süda on see, mis peegeldab sulle lõpuks, sealt peab see vastus tulema. Mitte kuskilt väljast. Ma ikka julgustaks, et ka siis, kui sa kahtled, siis uuri. See, et sa kahtled, tähendab, et sa oled tegelikult avatud, sest enamuse inimestel isegi ei tule mõtet pähe. Äkki sa ikkagi peaksid selle kodulehe lahti tegema ja selle sotsiaaltöötaja või lastekaitsjaga ühendust võtma. Äkki sa peaksid võtma endale lapse perre? Äkki sulle mahub ja te võiksid koos elada ja kasvada ja te mõlemad oleksite nii palju õnnelikumad, et seda ei saa üldse tavaliste sõnadega kirjeldada. Selleks on vaja mingeid teisi sõnu, mingeid imesõnasid. Pole mõtet sellest üldse rääkida, et sa muudaksid selle lapse elu, sest tegelikult te muudate üksteise elusid. Tema sinu ja sinu perekonna oma täpselt sama moodi, see on selline andmise ja võtmise mäng. Annad ja võtad, elad ja kasvate koos. See on tegelikult ju nii ilus. Elu on tegelikult väga ilus.

OOTUSED

Mõnikord siiamaani rasked hetked, täna kasvõi. Täiesti irooniline. Ma isegi ei... Ma ei tea, noh, mida teha. Meil on tööl üks naine, kellega me oleme teinud Halbade Lapsevanemate Klubi jaa temaga just rääkisin kohvimasina ees, et no täitsa lõpp. No mida ma teen? Välja ei mõelnudki.

Ta lõpetas üheksanda klassi. Ma ütleks, et tegelikult mina ja abikaasa lõpetasime, aga see selleks. Lõpetas üheksanda klassi ja täna oli siis tema valitud kutsekoolis infotund, kuhu ta pidi kohale minema kella kümneks. Eile õhtul rääkisime kõik asjad üle. Mina läksin vara tööle. Täna hommikul telefon väljas, tema magas sisse. Nojah. Ma siis natuke praktiseerisin tema peal verbaalset vägivaldatelefoni teel ja ütlesin, et nüüd tuleb kähku bussi peale joosta ja kooli ikkagi kohale minna. Tagantjärele uurid välja, mis sul vaja teada. Ja oi, siis meil oli ikka tõsiseid piike vaja murda selle nimel, et kas on oluline või ei ole, ja mis siis saab. Ta mõtles igasuguseid versioone välja, et küll ta leidis kodulehelt info, et teda ei võetud kooli, ja siis talle juba helistati koolist, et kõik on okei, võeti kooli. Ühesõnaga pudru ja kapsad, püüa aru saada, kus on tõde. No vot, selliseid hetki tegelikult on meil ikkagi siiamaani.

Mõnes mõttes kehtib ka nende laste puhul ikkagi see, et väiksed lapsed, väiksed mured, suured lapsed, suured mured. Sama, samas on ju rõõmud. Väiksed lapsed, väiksed rõõmud, suured lapsed, suured rõõmud.

Minu ootus on olnud see, et ta saaks elus hakkama ja nad suudaks elada. Me sureme ühel päeval ära ja siis peab ta suutma ühel päeval elada. Ma ju tean, mida ta on näinud ja mida ta maailmast teab. Laps on kildudeks ja praegu trambime nende kildude peal kõik me koos, aga lõpuks peab ta ju ise. Eks talle meeldib pahandusi teha, vahel ta meelega vastab kogu aeg valesti. Kui ta väike oli ja me tähti õppisime, siis kõik heitsid meelt, sest lihtsalt ei jää meelde. Nagu oleks neetud. Lõpuks ta jäi vahele sellega, et ta mängib, et ei oska. Miks, ma küsin talt? Sest mul nagunii läheks sassi.

Nii et ma lihtsalt väga loodan, et ta päris halvale teele ei lähe. See on ka suur asi, kui ta narkootikume ei avasta, tänapäeval liigub seda kraami nii palju. Ilus tüdruk ja usaldab kõiki, otsib kogu aeg põnevust. See ei ole ju välistatud. Nii et kui ta leiaks pere ja hakkaks mingit tööd tegema, mul täitsa ükskõik, mida, siis see oleks suur asi.

Mul ei ole enam mingeid roosasid prille. Ma tean, et ees on ikka veel suur-suur töö, sest traumad nii kiiresti üle ei lähe, nendega tuleb töötada. Ja tavaliselt lapsevanem, kes lihtsalt

võtab lapse ja arvab, et teda ma kasvatan, teda ma armastan, sellise vanema jaoks võib tulla suure üllatusena, et ainult armastusest ei piisa. On kliše lapsendajast, kes kujutab ette, et võtan endale lastekodust hästi kurva ja hästi nunnu tüdruku, punun talle patsid pähe, annan kommi ja viin Nukuteatrisse. No tore, aga see ei ole isegi mitte üks gramm tegelikkusest. Aitab selle tunnistamine iseendale, et laps on traumeeritud ja ma pean traumaga töötama, ja vot peale seda võib hakata pidama plaane. Ehitada seda paberist lossi ja olla kogu aeg valmis, et see kokku vajub. Tore on muidugi keskenduda tugevustele, mu laps oskab laulda, jookseb, mängib klaverit. Minu eesmärk ongi praegu tõsta tema enesehinnangut ja tema minapilti parandada. Vägivallas elav laps teabki ainult vägivalda, ta ei julgegi tõsta pead, et vaadata sinna aia taha. Mina tahan talle näidata, et aia taga on terve maailm. Selles maailmas peab elama. Hakkama saama. Tuleks temast, ütleme, väga hea lasteaiakasvataja või müüja poes, oleks ma väga õnnelik. Oleks ta hea inimene, oma hinges just, oskaks ta sotsialiseeruda ja suhelda.

Mingeid suuri ootusi, et hakkaks nüüd pangadirektoriks või laevakapteniks... seda ma ei ootaks ilmselt oma bioloogilistelt lastelt ka. Tahaks, et ta oleks rõõmus ja õnnelik. Joonistab ta ju ka väga hästi ja see pakub talle isegi huvi. Äkki leiabki ennast sealtkaudu. Aga, noh, et ta nüüd oleks maailmakuulus kunstnik... see oleks puhas boonus. Hetkel ma ikka võtan nädalate, mitte aastate kaupa, aga ma püüan talle seda suurt perspektiivi silmapiirile tuua. Püüan talle ikka kogu aeg korrutada, et matemaatikat on sul selleks vaja õppida, et ühel päeval pead sa ise oma arved kokku lööma. Et sa ei õpi ega rabele kellegi teise pärast, see on sinu elu ja sinu tulevik.

Raha muidugi rahaks. Peaasi, et teda ära ei kasutata. Kohusetunne on madal ja kuidas seda tõsta, ma ei tea. Tabalukku ka ette ei pane, sest siis juhtub see, mis preestrite laste või väikeste saarte plikadega, et kui lõpuks välja suurde ilma lahti pääsevad, joovad ennast surnuks. Või kui isegi ei joo, siis kuidagi ikka elavad end välja. See üleminek tuleb kuidagi sujuvaks saada, see täiskasvanuks saamine. Ja, noh, kõigepealt siis ikkagi sinna kutsekasse kohale jõuda.

KOLM ÕNNETUST

Esimene kord, kui ma teda nägin, ei võtnud ma teda sülle, sest ta oli nii hirmunud olemisega seal kasvataja käes. Mulle tundus, et ma lihtsalt ei taha teda traumeerida. Esimene kord vaatasingi teda meetrikauguselt. Järgmisel külastusel ütles mulle kasvataja, kes ta minu juurde tõi, et ma jätan ta siia, ma annan sulle sülle, aga ära siis kurvasta, kui ta hakkab nutma või ära siis ehmata ära, et ta on hästi arg. Ma võtsin ta sülle ja see kasvataja läks ära ja ma jäin temaga üksi. Ime-imepisikene tüdruk, pisut läbipaistev, vaatab mind (hakkab nutma) ja ma olin valmis, et ta hakkab nutma, aga ta ei hakanud. Ta oli mu süles ja ma küsisin ta käest, noh, 10-kuuse käest, mis sa küsid, aga ma täiesti häälega küsisin, et kas sa oled nõus minu tütar olema. Ja selle peale pani tema oma põse minu põse vastu. Jah. See oli sama hetk, kui beebi sünnib ta pannakse ema kõhu peale. Esimene kord, kui ma teda puudutasin. Rahu tunne, mis saabus, kui need põsed koos olid, oli absoluutselt imeline tunne. Siis minust saigi tema ema. Ta ütleb mulle vahel siiani, et emme, räägi seda põse lugu. Räägi veel seda põse lugu. Sel hetkel oli kõik tehtud. Siis oli kõik otsustatud, siis me olimegi ema ja tütar.

Me pidime teda ikka mitu kuud käima seal turvakodus vaatamas. Samal ajal kodus vaatasime valmis ostetud tühja ootavat voodit ja vankrit. Turvakodus jälle kurvalt maha jäävat last. Järgnes suur ootuste aeg. Oma esimesed sammud tegi ta ka meie silme all. See oli imeline, et kõndiski minu juurest isa juurde, aga siis pidime meie jälle ära minema. Esimest korda ma nägin teda täpselt sellel päeval, kui ta sai 10-kuuseks, see oli 27. oktoober ja koju tuli ta kolmekuningapäeval.

Ta oli lastekodus kopsupõletikus ja mind hoiatati, et nüüd on nii nõrga tervisega, jääb nii tihti haigeks. Kodus on väga terve tüdruk, selline sportlane. Praeguseks kuusteist ja eile mängis täiskasvanute tenniseturniiril. Annab väikestele lastele trenne, selline tugev laps on olnud kogu aeg. Et noh, imed lihtsalt sünnivad, kui on piisavalt armastust ja turvalisust.

Kord käis minu väga rase, suure kõhuga sõbranna meil külas ja siis ta küsis, et, emme, kas ma olin sama moodi sinu kõhus. Et kas sul oli ka nii raske. Ma siis mõtlesin, et oh sa, nii ruttu tuli see küsimus ära. Seletasin pikalt ja ääri-veeri, et ei, sa ei olnud minu kõhus. Me isaga ootasime ja otsisime sind nii-nii kaua ja õnneks leidsime su õigel ajal õigest kohast üles ja tõime su enda juurde koju. Väga südamest rääkisin, see oli minu jaoks pingeline, ja kui ma

lõpetasin, tegi ta „Ahah“ ja mängis edasi. Ma usun, et iga lapsendaja kardab seda küsimust, aga laps võib asja hoopis teist moodi võtta. Ahah. Kui laps väiksest peale teab fakti, õpib ta sellega elama ja mängib edasi. Siis ei ole tal oma arengu jooksul nii palju küsimusi, sest ta küsib ühe asja korraga. Nii kaugemale, kui ta oskab mõelda, ja nii kaugemale peab talle ka vastama. Kui ühel päeval rohkem küsimusi tuleb, olete te juba nii kokku kasvanud, et see ei ole enam valus, või kui ta isegi on valus, siis te koos elate selle üle ja te ei karda enam. Me võime mõelda, et anname lapsele kõige head ja paremat, teeme kõik olnu tasa, et kompenseerime ja kasvatame need haavad kinni, mis lapse hinges on, aga see ei ole nii lihtne.

Kui ta oli umbes viiene, siis ta juba teadis, et ta ei kasvanud mitte minu, vaid kellegi teise kõhus. Ja siis ta ühel hommikul ärkas, tuli mulle kaissu ja hakkas nutma. Küsisin talt, et miks sa nutad, ja tema vastas, et kas ma polnud üldse armas tita, kui ma sündisin. „Oota, mis sa nii arvad?“ Ja tema vastu, et kas ma polnud üldse armas, et see tädi – ta ei teadnud, kuidas seda naist kutsuda – et see, kelles kõhus ma olin, ei tahtnud mind endale alles jätta. Ja siis mina... (nutab) selliseks küsimuseks ei saa valmis olla, sul ei ole vastuseid, sa võid ju teoreetiliselt olla midagi mõelnud ja otsustanud, aga sel hetkel sul pole vastuseid! Ütlesin talle, et kuule, sa olid maailma kõige armsam tita, keda me üldse issiga kunagi näinud olime. Ja siis ta nuttis edasi, paneb käed mulle ümber. Küsisin, et miks sa nüüd nutad? Ja siis ta ütleb mulle, emme, nüüd ma nutan rõõmu pärast. Sa ei saa võtta ära lapse valu ja tema minevikku, aga sa saad selle enda kätte hoiule võtta. Sa pead armastama, sa pead rääkima, nii tekibki side ja kontakt.

Väiksena oli ta minuga väga-väga sarnane. No väga. Rimi kassajärjekorras oli ta mul puusa peal ja üks mees meie seljataga püüdis juttu teha ja ütles, et see laps on küll kloonitud. Mitte, et see oleks ülioluline, et ta on vanema nägu, aga see on väga sageli nii, et nad on väga sarnased. Kuskil kõrgemal käivad mingid kokkulepped või niidid. Meile meeldib koos peegli ees nägusid teha. Et kuidas on kurb ja vihane ja rõõmus, lollitada. Ükskord tegime jälle ja ta jäi mind vaatama ja ütles, et, emme, kuidas see on võimalik, et ma olen sinu nägu. Nagu ma oleks sinu jaoks loodud. Kui laps nii tunneb, siis ongi nii suur õnn, rahu ja rõõm. Et lihtsalt, nii ongi, üks ime.

Kui teda poleks kunagi mu ellu tulnud, mis siis oleks saanud? Kui ma poleks kunagi neid pabereid täitnud ja seda kõnet teinud? Jummel, ma ei kujuta ette, ma ei oska öelda, milline mu elu siis oleks. Ma ei tea, ma ei tea. No ma ei saa ju öelda, et oi, siis oleks olnud elu mõttetu, eksle. On ju naisi, kes on lasteta, kes ongi selle otsuse teinud ja mul üks tuttav, kes ka kaua aega lapsi tahtis, ütles tegelikult väga õigesti. Tema lõpuks loobus ja lapsed jäidki

tulemata, ja kui ta siis nägi, et mina olin lapsendanud, ütles ta, et no näed, nii on, et kes ikka väga tahab ja kui see peab nii minema, siis kuidagi see nii läheb. Tõenäoliselt ma oleksin midagi õppinud rohkem, oleks tööalaselt midagi sahninud-rahminud rohkem. Ma tõesti ei oleks tahtnud seda elu.

Ma ei olnud ka enam väga noor, ma olin kolmkümmend pluss lapsendades. Ja siis ma ikka aastaid käisin ainult nukuteatris ja lastefilme vaatamas ja mul ei olnud nagu üldse sellist tunnet, et kõrini oleks. Ma oleks saanud teda küll kellegagi jätta, aga üldse ei tahtnud. Ma olin nii kaua seda oodanud. Nii nautisin emaks olemist, seda lapse maailma ja lapsikust, see oli lihtsalt nii äge. Ja nüüd juba ammu muidugi käin teatris. Ja teen igasugu muid asju ja nüüd saab palju muidugi temaga koos... issand, ta on juba kuusteist saanud, see on nii uskumatu, see aeg on nii lennanud. Aga iga minut on olnud üks suur rõõm ja ime.

Räägitakse, et laste kasvatamine on nii raske, aga ma ei mäleta mitte ühtegi sellist päeva, et ma oleks tundnud, et ei jaksa. See oli absoluutselt nii suur nauding. Või äkki nii tundub tagantjärele ja hetkes olid mingid vaevad? Kui ta veel turvakodus oli ja ma siis kaugõppes ülikoolis käisin, mõtlesin üks hommik loengusse sõites, et nii, nüüd siis tuleb varsti laps koju. Nüüd ei saa ma enam reisima minna, nüüd mul ei ole enam enda jaoks raha, nüüd mul ei ole enam aega. Tuli hetkeline paanika, et nüüd on läbi kõik need asjad, mida ma olen harjunud tegema. Aga samas sain kohe aru, et mis siis. Miks ma niimoodi mõtlen?

Kui ta laps oli, ei olnud temaga ühtegi probleemi, ei tervise, ei muu pärast. Ta oli lihtsalt üks rõõmus, andekas laps. Läksime temaga kuskile võistlustele, ja ta lihtsalt võitis järjest, lõdvalt, igal pool. Täielik imepall, selline särav säde.

Ma olen lõhnade suhtes hästi tundlik ja natuke kartsin, et kuidas selle beebindusega on. Naised kannatavad oma bioloogilise lapse kakalõhna ära, aga kuidas ma selle kakaga hakkama saan, kui ta on võõras? Äkki ma hakkan öökima, mõtle kui õudne, kuidas ma saan. Aga tegelikult ta oli nii mõnus, igat lõhna ma oleksingi ainult nuusutanud ja kakaga sain ka hakkama.

Lapsega seoses ei ole tõesti mõelnud, et ma ei jaksa. Jaa, oli tagasilöögiaeg, kui ta läks koolis. See oli raskem, sest lasteaeda ma teda ei pannud, sest ta oli isegi piisavalt aega asutustes veetnud. Aga ma ei mõelnud siis, et ma ei jaksa. Ma ei tea. Ma võisin mõelda, et ma ei jaksa nii palju tööd teha, või ma ei jaksa, ma ei tea, nii ilus olla, või ma ei jaksa, ma ei tea, mingitele välistele tegevustele keskenduda, aga see, et ma lapsega ei jaksa, seda ei ole. Muidugi on ka raskeid aegu olnud. Näiteks kui tuleb koolist, tuleb ja nutab ja selgub, et oli

vaja sugupuud joonistada ja muidugi ta joonistab selle meie sugupuu. Aga tal siis seoses sellega tuleb see meelde, see lugu ja ta ütlebki mulle nii targalt, et mul on nagu kaks lugu ja sellest ühest ma väga midagi ei tea. Aga vähemalt ta saab minuga sellest rääkida, ta saab tulla koju ja öelda, et on kurb. See on nii tähtis. See ongi see loo, selle valu hoida võtmine, et me ei blokiks ise midagi ära. Et laps ei tunneks, et mingi teema on tabuteema. Räägime ära, nutame ära ja siis on jälle kõik hästi.

Tegelikult mina rahuldasin oma vajadust emaks saamisega. See kõlab võib-olla hästi egoistlikult, aga nii see oli. Mina tahtsin last. Ma nautisin nii väga. See kõlab võib-olla egoistlikult, aga ma julgen seda välja öelda. Lapsendamine oligi tegelikult minu enda pärast. Mulle öeldakse, et ma tegin suure teo ja olen hea inimene, aga tegelikult mina võitsin. See oli minu võimalus ja ma olen lihtsalt nii tänulik, et kõik paika sai. Ma olen leiutanud õnnevalemi, tahate kuulda? Õnnetus pluss õnnetus pluss õnnetus võrdub õnn. Et kuidas? See on ju õnnetus, et üks ema sai lapse ja ta ei suutnud tema eest hoolitseda. See on õnnetus lapsele, kes jäeti maha. Ja mulle, et ma rasedaks ei jäänud, oli see suur kurbus. Aga kokku on suurest õnnetusest tulnud suur õnn ja ma olen nii õnnelik. Mul on tütar ja ma olen selle üle nii õnnelik.

KANGELANE

Oli poiss, kelle sõbrad tulid minu juurde küsima, et kas ma ei näe. Ma ei saanud algul aru, et mida ma ei näe. „No kas sa ei näe, kuidas... kuidas ta on läbi pekstud kogu aeg?“. Läksid seda poissi siis spetsiaalselt vaatama. Poiss oli... Poisil oli kõrv potisinine. Küsisin siis, et mis su kõrvaga juhtus. „Kukkusin.“ Ahah, okei. Kui laps ütles, et kukkus, siis pole mul midagi teha. Nädala pärast läksin vaatama, et kui hull see kõrv on, et kui suur see kahjustus on, et kas ta on taastunud. Vaatan, poisil on nina lõhki. „Kukkusid jälle vä?“ Ja siis hakkas rääkima, et kasuema peksab. Kusjuures, see kasuema oli tast tunduvalt väiksem. Kasuema tähendab siis, et isa uus naine. Ema oli tal surnud. Siis ma pöördusin lastekaitsetöötaja poole, selgitasin olukorda ja ütlesin, et olen valmis lapse enda juurde võtma. Toimingud selle juhtumiseks võtsid aega, aga mingi aja möödudes saime sõlmida lepingu. Ja tema oligi esimene laps. Mul oli kohe kõik selge.

Laps ei ole kassipoeg, ei saa teha niimoodi propagandat, et oh kui äge, võtke kõik. Sa pead kõige pealt läbi mõtlema, kas sul on sellised ressursid, kas sa suudad loobuda paljust. Sul on näiteks venna pulmad. Aga sa ei saa minna, sest vend on kirjutanud, et ootab sind abikaasaga kahekesi ja sa ei lähe. Ma ütlesin, et ärge tooge last mulle enne 12. juunit, mul on pulmad. Toodi kümnendal. Oligi kõik. Laps on haige, ma ei saa mitte kuhugi minna. Kasutütar ütles, et teil on kõik nii planeerimata, sa ei saa mulle kunagi ütelda, kas sa tuled külla või ei tule. Ei saa jah, sest ma ei tea. Mul on peale sinu veel kodus mitu last. Kui mul mõni on haige, siis ma ei saa. Kui ma ei saa, siis ma ei saa. Ma ei saa võtta plaani, et ma tulen kindlasti sulle külla. Ma ei ütle kunagi kindlasti, ma püüan tulla, aga ma ei ütle, et ma tulen kindlasti. Võiks ju küsida, miks ma nõus olen. Oleks võinud selle ühe poisi üles kasvatada ja öelda, et aitab küll, ma rohkem ei tee. Aga mul oli rohkem ruumi, rohkem ruumi rahakotis, kodus ja südames. Kui sul läheb elus hästi, siis ära ehita kõrgemat tارا, ehita pikem laud. Nii et neid tuli veel, veel ja veel ja veel.

Lapsepõlv ikkagi mõjutab kõiki inimesi jube palju. Ei ole midagi teha, see mõjutab ja ka vanemad ikkagi jäävad mõjutama. Aga ma arvan, et see, et ma olen peres kasvand, et mul on kuskil asendusema-isa, ma saan kuskilt nõu küsida, ma võin uhke olla ja öelda, et need on

minu vanemad, aitab. Järelikult annab mingi pidepunkti. See ongi mu preemia. Jah. Kõik on seda väärt. Enne on ka küsitud, miks ma seda teen. Aga miks teie ei tee?

Tegelikult on see elementaarne. Me räägime sellest, et inimesed võtavad endale koera, inimesed võtavad endale majalaenu, inimesed võtavad endale uue liisinguauto, kõik muu on enesestmõistetav. Abiellutakse alles siis, kui kõik need eelloetud on olemas. Et noh, enne ei ole ju raha jumala eest, alles pärast on raha, kui on. Siis alles abiellutakse, kui just enne lahku ei minda.

See on täiesti tavaline, et üks inimene mingil täiesti või kaks inimest täiesti traagilisel põhjusel või viisil või juhul ei saa oma last või oma lapsi kasvatada. Ja kui nüüd tuleb mingi teine inimene ja ütleb, et ma võin hoolitseda ja armastada neid lapsi ja võtta nad endale, selle lapse või lapsed. Siis see tundub kuidagi, et aa, et noh, vau, nii ebatavaline.

Samamoodi tegelikult tänapäeval on ju kahjuks või õnneks väga populaarne kärgpered, eks... minu ja sinu laps mängivad meie lapsega. Siis keegi ei imesta, et, aa, salapsendasid oma abikaasa lapsed, sest see on ju elementaarne. Olenevalt muidugi lapse vanusest ja kokkuleppest, aga põhimõtteliselt on see täiesti elementaarne. Lapsed sünnivad südames.

Tegelikult see peaks olema täiesti tavaline. Loomulikult mõistetakse rohkem neid, kes ise ei saanud lapsi. Et proovisid viljastamist ja siis läksid ja lapsendasid, aga muul juhul on ta kuidagi väga üllatav ja äratav imetlust. Imetlus muidugi on väga tore, aga mul hakkab alati imelik, kui keegi ütleb mulle, et ma olen väga tubli inimene. Selle pärast, et meil oli kolm bioloogilist last juba olemas, kui ma hakkasin neid juurde võtma. Tegelikult ei tee see minust tublit inimest. Mõni üksikema kasvatab üksi last ja on kümme korda tublim kui mõni teine, kes kasvatab kolme. Ja on nad siis bioloogilised või mitte bioloogilised, mis seal vahet on. See ei ole tegelikult mitte mingi näitaja.

Mõni inimene annetab sada tuhat eurot ja on nii rikas, et ei märkagi seda. Teine annetab viimaseid sente või oma aega. Kes ütleb, kummal heategevusel on kallim hind? Kui sa annetad oma sada tuhat, siis kannad raha üle ja heategeu ongi tehtud. Aga kui sa võtad endale lapse kasvatada, siis see ei hakka olema mitte kunagi tehtud. Sa teed ja teed iga päev ja väiksed võidud ongi ainus kiitus, mille nimel.

Väline kiitus ei ole üldse oluline. Mul pole vaja seda kuldmedalit, mis ühiskond mulle kaela tahab riputada. Ma loodan lihtsalt, et äkki mu lugu inspireerib kedagi. Mitte üldse võtma endale last või isegi koera, aga inspireerib inimeste südameid olema rohkem avatud.

Märkama midagi enda ümber. Märkama näiteks seda, et iga kerjus ei pruugi olla see, kes tegelikult ei viitsi tööd teha. Võib-olla on, aga ei pruugi olla. Või et iga inimene, kes talt midagi küsib, ei küsi, sellepärast, et ta ise on laisk, vaid sellepärast, et tal äkki ongi vaja.

Kui ma vaatan oma lapsi täna, siis nad on ju fantastilised. Suured lapsed on fantastilised, väiksed lapsed on võrratud, vaadata, kuidas lapsed omavahel toimivad, see on nii äge. See, et nendega on vahest probleeme ja jamasid, noh, kellel ei oleks? Võta mõni inimene, kellel on bioloogiline või bioloogilised lapsed, kes ütleb, et mul ei ole kunagi probleeme olnud.

PEREKONNATRADITSIOONID

A: Meil supipäev on pühapäev. Siis on ka saunapäev ja siis tulevad kõik lapsed kokku. Saunapäev. Suppi tulevad sööma, just nimelt selle supi pärast sõidavad kohale. Ma ise kondist keedan. Kas siis kulinaarsest ribist või kanast. Kaks lemmiksuppi. Või siis, kui on kiire, siis ma olen ka muid suppe teinud, aga põhimõtteliselt niimoodi, et selle supikondikondiga kindlasti. Kindlasti kondiga. Et tekiks see tarretis ja see õige supp, mitte ei tee mingit kiirsuppi. Lihasupid tavaliselt. See võtab muidugi jube palju aega, sellepärast ma teengi seda pühapäeviti. Ma laupäeviti hakkab juba keetma, keedan liha ära. Keedan liha ära ja siis pühapäeval supp peale. Kõik ootavad seda suppi. Muidu lapsed ei armasta suppi, aga minu lapsed kõik armastavad. Sest see on õige supp. Õige supp peab olema paks, nii et lusikas püsti seisab! Sellega ongi nii naljakas, et algul, kui üks laps perre tuli, siis ta automaatselt võttis supi kõrvale kahvli. Ja siis kõik hüüdsid: „Täna on ju saunapäev! Täna on ju supp!“ Järelikult tuleb lusikas võtta! Tegelikult ma ikka tõsiselt naudin seda, et see saunapäev on iganädalane. Enne sauna tullakse varakult juba kohale, õues käib möll, mängitaks, eriti suvel. Võrk on üleval, lapsed... suuremad mängivad võrku, väiksemad jooksevad ringi, kisa on taevani ja tagasi, siis hakatakse... Aa! Siis vanem poiss lõikab poistel soengud pähe, kellel vaja lõigata on. Ma ei kujuta ette, kui ma peaksin nendega juuksuris käima. Poiss on juba väga osav selle koha pealt. Kindlasti mitte viletsam kui tavajuuksur, nii et nüüd ta juba lõikab ka isale. Ja siis kõik, kes saunast tulevad, nemad võtavad sauna külmkapist siis endale joogi, limonaadid. See tuli sellest, et isa võttis purgi, siis lapsed leidsid, et nendel on ka vaja midagi. Et siis on kõigil limonaadid. Et siis on selline mõnus mõnsatamine.

B: Perekonnatraditsioonid? Ei-ei, meil ei ole küll midagi!

C: No meil on laupäeviti. Meil on lõunasöögid ja kuna meil on hästi suur pere, siis tullakse ilusti kokku suure laua taha. Suur pere koguneb ja kõik räägivad oma asjad ära. Jagavad, mida kellel oli. Mis ja kuhu, kus käis ja siis me arutame koos mingeid väga olulisi otsuseid. Näiteks poiss lõpetas magistriõppe ja hakkas kaaluma, kas ta läheb doktorantuuri või mitte ja ka meil oli selline, noh, ütleme, perekondlik ümarlaud, kus me kõik võtsime sõna. Me juba

oleme sellised, et kõigil on midagi vaja öelda. „Jaa, davai, mine tee ja vot see ka ära!“ Tädid ja onud, vanaisa, kõik on kohal, peaaegu kakskümmend inimest. Kui on võistlused, siis terve pere sõidab vaatama, kasvõi teise Eesti otsa. Kui on sünnipäevad või midagi, ikka tullakse kokku, ja nüüd on uued lapsed ka seal ringis. Nad said koos minuga terve suure hõimu kaasa ja see ühtehoidmine jääb neile külge. Ma väga loodan küll, et jääb, ja nemad hakkavad ka suurena ikka kõike suguvõsaga arutama.

D: Me püüame ikka jõudumööda reisida nii palju kui võimalik koos. Praktiliselt oli niimoodi, et kui lapsed meile detsembris tulid, siis esimene suvi käisime automajaga tripil, sõitsime Eestist Horvaatiani välja ja tagasi kogu kambaga. Autos pikal reisel on hea just see, et kõik on koos ja keegi ei saa üksinda hulkuma minna. Siis peab tundide kaupa rääkima ja suhtlema, see ikka väga lähendab. Kuigi niimoodi päris esimesel aastal ja nii kaugemale? Oi jumal hoidku! Seda ma ei soovitaks! Esimesel aastal ikka lühemalt!

E: Me üritame seda teha, et pühapäeviti, ütleme, käia kirikus, kuna me ise käime seal. Kirikusse üritame jõuda, aga et oleks aega pühapäeval mingit pannkooki keerata veel, selleks on elu liiga kaootiline. Me tahame küll, et see kiriku vaimne pool meilt neile ilusti kanduks, et nad usust lohutust ka saaks. Inimene ise ei pea üksinda oma probleeme lahendama. Pealegi kirikust saad sa mõtlemisaega ja iseendaga olemist. See on minu arvates oluline, viia nad meie usuga kokku, sest kui nad on täiskasvanud, siis nad ise valivad, mis nad edasi teevad. Mitte ainult selle pärast, et see on traditsioon, vaid minu jaoks on usk ikkagi elus asi, mitte lihtsalt surma eeskamber, nagu seda on protestantlik maailmavaade minu jaoks. Et kirik pole selline külmutuskamber, vaid seal on elu ja rõõm. Ma vabandan, et niimoodi räägin, aga nii see mulle kuidagi mõjub.

F: Ei ole jah, pigem sellist pannkoogisöömistraditsiooni ei ole, et kõik tõusevad suhteliselt erineval ajal, et vahel ikka sööme koos hommikust pühapäeval, aga pigem on poiss kõige varem üleval ja ajab teisi ülesse. Meie traditsioonid ongi see, et traditsioone ei ole. Igaüks võib vabalt võtta ja teha, mis tahab. Mõnus chill elu.

G: Putru sööme hommikuti. Tavaliselt kas kaerahelbeputru või mingeid... nüüd me oleme hakanud palju igasugu rukki- ja odramannat tegema, sellepärast, et väike laps ei tohi nii pakse asju süüa, neid helbeid. No poiss armastab muidugi pannkooke, armastab neid ülepannipannkooke, aga me neid teeme vähem. Sügisel teeme kõrvitsapannkooke ja igasuguseid muid asju. Mina sageli, ma ise teen küll süüa, aga väga kaua ei taha vaaritada

tavaliselt seal köögis, ma tahan lihtsamalt hakkama saada. Aga meie osta mingeid valmisfabrikaate. Teeme ikka ise.

H: Väga tähtis päev peres on see lapse kojutulemise päev ehk siis kolmekuninga päev. See on meie majas meie pere õnne, rõõmu ja armastuse päev. Ja seda me alati mingil moel tähistame ka. No selles mõttes, et kui ta sai kaheaastaseks ja kolmeaastaseks ja nelja-aastaseks, siis ta tõenäoliselt ei teadnud, miks isa tõi emale lilled ja mispärast midagi toimus. Et siis ta seda sõnas ei teadnud, aga peale seda ta kogu aeg teadis, et see on kojutulemise päev. Mis me siis teeme? No käime söömas koos või teeme kodus koos midagi, midagi erilist. Aga vahel vaatame pilte või meenutame või miskit, et seda hoida. See on oluline päev. Tema sündimise päev on oluline päev ja oluline on see koju tulemise päev.

I: Aga jah, mis, mis veel? Ei meil selliseid ainult meie enda pere jaoks traditsioone ei ole. Pigem nagu selline, kuidas ma ütlen, mitte passiivne, aga pigem sihuke paindlik ja vaba, et kui mingi mõte tuleb, et lähme nüüd sinna või teeme seda, et siis! Ja rahaasjad, mina küll töötan pangas ja abikaasa on mul ka ilusti korralikult tööl, kondiitrina, aga me ikkagi... Jah, ma arvan, et lastega koos üldse esimese välispuhkusereisi me tegime üle-eelmine aasta ja siis ka ainult nooremate lastega. Vanemate lastega ma polegi. Vahetult enne seda lapsendamist 2006. aastal me käisime veel viiekesi viimast korda, tegime kümnapäevase ringreisi Norras, sõitsime autoga ja siis järgmine oligi nüüd juba nooremate lastega kümme aastat hiljem. Et selles mõttes, mingeid sellised hulle... no jõulutradsioonid loomulikult ja sellised tavalised asjad, aga mingit täiesti unikaalset tseremooniat meil ei ole.

J: Ühest küljest kindlasti kirik on vaieldamatult meie pere elu osa, et me käime kirikus. Mitte, et see tähendaks, et kõik käiksid sunniviisiliselt. Meil on kolmas laps, kes ei tunne huvi kiriku vastu ja poiss ka ei tunne huvi enam kiriku vastu, aga teised, viis meie perest käivad kirikus. Me väga väärtustame perekonda ja üldse suguvõsa. Ja meie suguvõsas on kõik lapsed samamoodi täiesti tavaline pere osa.

K: Me käime iga suvi nüüd mereääres, tänavu aasta käisime kuuendat korda. Me kas siis telgime või oleme kämpingus. Ja meile meeldib üksklooster, me käime puhastamas seal ennast. Jalutame seal oma tuuri ja siis väiksema tüdrukuga alati hüppame sinna külmavee allikasse kolm korda. See on nagu meie asi, et me teame, et see on iga suvi meil tulemas. Mis meile meeldib ka, et me oleme täitsa kolmekesi ja siis me saame rääkida kõik oma jutud ära ja muidu me käime tegelikult kolmekesi päris palju ikkagi niisama ka ringi. Polegi otsest plaani, niisama uitame. Nüüd ma ei tea, vaatan kuidas vanem tüdruk praegu käib tööl ühes

turismitalus, et nii palju kolmekesi aega enam pole, aga vanasti ikka kõikidel vaheaegadel oleme oma kino-kohvikutuuri ära teinud. Jõuludel alati sõidame Tallinna ja ma käin vene õigeuskirikus nendega. Nad on ristitud mul. Ma lasin. Ma mõtlesin, et mina tahan. Meil on imeilus kirik mere ääres mäe otsas hästi armas ja mu oma vana paralleelklassivend on seal pastor. Mõtlesin, et nii ma usun sellesse, et kaitse peab peal olema ja siis nad ristiti mul ära ilusti. Mu oma kolleeg, sihuke hästi tore, on nende ristiema. Pühapäeviti me käime jah kirikus, vot see on traditsioon küll. Tallinnas me käime pigem Nevski katedraalis. Siis paneme igäühe jaoks küünlad. Vanemale tüdrukule hästi meeldib see kirikus käimine ja temale nagu isegi see pühapaiste ja kõik see talle väga-väga istub. Kui ta palvetab kellegi eest, siis ta kohe väga südamest palvetab. Ütleb, et ma palvetan selle inimese eest, et tal kõik hästi läheks, et kui keegi haige on või midagi. Et temal on see sees. Noorem, temal on kõik need meie isa palved ja kõik peas. Tavaliselt seal maakirikus on nii vähe inimesi ja siis tema väiksenä oli niimoodi, et ta üle kiriku luges seda, seda oli nii tore kuulata. Jõulude aeg me oleme vahest laulnud kolmekesi. Aga ma ei taha kirikus käimist sundida. Lapsed peavad selles mõttes ikkagi valima, et kui nad tahavad tulla, siis nad tulevad kaasa, kui nad ei taha, siis ei tule. See peab vabatahtlik olema.

L: Meil on alati laste sünnipäevad, aga selles mõttes ma arvan, et me oleme väga palju nagu tavalised pered. Meil sünnipäevahommikuti sünnipäevalapsele tehakse reeglina küpsisetorti. Teised teevad ja käivad õnnitlemas ja laulame ja siis me, ma arvan, et üks traditsioonidest on see, et me oleme maakodus hästi palju või et me oleme lihtsalt koos. Sellised lihtsad asjad.

M: Kord aastas me oleme vähemalt käinud mingil suusareisil, mis lastele talvel on meeldinud, et me oleme proovinud paar sellist pikemat reisi aastas koos lastega teha. Et kui on võimalusi olnud, just ka sellepärast, vahel ka autoga, siis on eriti mõnus, et oled väikeses keskkonnas, keegi ära põgeneda ei saa. Miskit tegema ei pea, selline harjumine ja koosolemine. Mingid hommikud lapsed teevad pannkooke. Uue aasta või jõulude paiku oleme tihti Saaremaal käinud, mingite teiste sugulastega, aga ei ole jah nii, et iga reede nüüd kinos käiks või mingit sellist.

N: Vahepeal oleme käinud trennis, vahel on lapsed kaasa tulnud. Lapsed teevad oma asju ja ise teen omi asju. Ma ikka olen proovinud enda asju alati teha, et ma ei ukerda seal nende järel, vaid ütlen, et ma teen siin oma harjutusi, ütlen, et tulge tehke ka. Ja kui ei meeldi, siis saate minna liivakasti hüppama. Ja kui küsivad midagi või tahavad midagi, siis näitan ja teen. Aga ma ei aja neid selles mõttes nagu kanakarja. Las ikka lapsed ise. Tänapäevalapsed on

ikka arvutis liiga palju. Kuigi samas jälle kodus arutame, et me ise oleme ka palju, aga minu meelest vahe ongi selles, et lapsena ei tohiks arvutis palju olla, et lapsena peab päris reaalse elu ka jääma. Ma mõtlen, et tegelikult peaks oskama mängida puupulgaga. Võibolla see on selles mõttes rumal võrdlus, onju, et ma ise... suurest perest, ei olnud vene ajal raha ka ja väga nappide asjadega tuli läbi saada. Aga tõesti ma mäletan, et käisin selle puupulgaga mööda metsi ja mõtlesin, et olen piirivalvur ja mingid filmid ja lood jooksid peas ja ma arvan, et see ei ole paha. Kui sa pead ise lapsenda mõtlema.

P: Traditsioonid, jaa... Kaasa arvatud siis kõik igasugused nädalavahetusel sellised hõrgutised ja küpsetised... Meil on ikkagi see, et meil on abikaasaga väga hea tööjaotus, abikaasa teeb süüa, mina süön.

R: Et noh, tegelikult võib ju luua neid traditsioone mingitest, noh, millest iganes elus. Et kui sa selle lood, siis ma leian, et see ikkagi ühendab ja on oluline. Just nende laste puhul on selline järjekindlus oluline, sest nende enda lugu on olnud katkendlik, neid on lõhutud. Seega peab nüüd elu olema rahulik, stabiilne, ettearvatav. Lapsele peab pakkuma uut lugu ja ta peab aru saama, et see on nüüd tema lugu, tema perekond, tema reaalsus. See on päris lugu. Tegelikult polegi vaja nii väga traditsioone, neid kuidagi kunstlikult punnitada. Iga päev on perekond oluline, koos olemine. See ongi terve elu ja terve mu maailm. Ja mis siis oleks, kui ma poleks astunud neid samme, kui ma poleks neid lapsi oma ellu toonud? Ma ei kujuta ette. Ausõna, seda ma ette ei kujuta.